

חבט השוואתי

חשולש האמון הוא תנאי לקפיצת מדרגה

תקציר חנהלים

1. מסמך זה עוסק במכנה המשותף בין מדינות שחוו קפיצת מדרגה חברתית-כלכלית כתוצאה ממדיניות. זאת להבדיל מקפיצת מדרגה שהתרחשה בשל מתנת-אל כגון גילוי מרביצי נפט.
2. המסמך נכתב כחלק מפרויקט 'חזון הטופ 15' שעוסק בשדרוג איכות החיים בישראל לרמה של אחת מחמש-עשרה המדינות המפותחות. חזון הטופ 15 מחייב שגם ישראל תחווה קפיצת מדרגה חברתית-כלכלית.
3. המכנה המשותף הרחב ביותר בין מדינות שחוו קפיצה מדרגה הוא (א) הגדלת היקף ההשקעה; (ב) פתיחות לחדשנות; (ג) יציבות מאקרו-כלכלית בדמות אינפלציה נמוכה והקטנת החוב הלאומי וההוצאה הציבורית. עם זאת, מכנה משותף זה אינו מספיק לצורך קפיצת מדרגה.
4. לעומת זאת, קיים שוני רב בין סיפורי קפיצות המדרגה בכל הקשור לטיב מדיניות ההשקעה והחיסכון, הרגולציה או מדיניות הסחר. כל מדינה עיצבה את דרכה באופן ייחודי.
5. מכנה משותף נוסף של סיפורים של קפיצת מדרגה הוא האופן שבו התנהל המרחב הציבורי קרי, מערכת היחסים בין הממשלה לבין העובדים והמעסיקים. מסקנת המסמך היא שבמהלך אפיזודה של צמיחה התקיימו שלושה מופעים במרחב הציבורי:
 - א. **מוח מרכזי ויכולת נשיאה** שאפשרו לעצב, לתכנן ולבצע מדיניות;
 - ב. **'מחר על חשבון היום'** – נכונות ויכולת להסיט משאבים מצריכה להשקעה ברמה הממשלתית, במגזר העסקי ובקרב משקי הבית;
 - ג. **סביבה יציבה** – שילוב בין מדיניות היוצרת סביבה יציבה לבין יכולת לשנות כיוון על יסוד שינויים פנימיים או חיצוניים.
6. שלושת המופעים האלה קשורים ביניהם בקשרים מערכתיים.
7. ואולם, תנאי הכרחי לקיומם המשותף הוא מופע של שיתוף פעולה על יסוד אינטרסים משותפים ואמון בין השחקנים המרכזיים ובראשם הממשלה, העובדים והמעסיקים. בסיס להיווצרות אפיזודה של אמון הוא קדנציות ארוכות ויציבות במדיניות.

חבוא

8. **המושג 'חזון הטופ 15'** – משמעו מכלול הסוגיות והמעשים שמטרתם להביא את ישראל אל קרב חמש-עשרה המדינות המפותחות בעולם מבחינת איכות החיים של תושביהן. חזון הטופ 15 מקדם סדר יום שבמסגרתו ישראל תחווה קפיצת מדרגה חברתית-כלכלית. (ר' המושג 'חזון הטופ 15')
9. **קפיצת מדרגה דורשת אפיזודה של צמיחה** – עליה משמעותית באיכות החיים באופן מוחלט ויחסי נוצרת כתוצאה ממספר שנים לפחות ('אפיזודה') שבמהלכן מתרחש שינוי קבוע (א-מחזורי) במגמות החברתיות-כלכליות שמוביל לעליה קבועה, משמעותית ומתמשכת באיכות החיים.
10. **סדר היום של חזון הטופ 15 כולל שבעה מרכיבים**: (א) גיבוש תמונת עתיד עשירה של מציאות בה ישראל היא אחת מחמש-עשרה המדינות המפותחות; (ב) זיהוי מנועי הצמיחה באיכות החיים; (ג) הכלת הנטל הייחודי של ישראל ומיצוי ההזדמנויות הייחודיות; (ד) עיצוב תכנון וניהול מדיניות באמצעות תקציב, חקיקה, רגולציה או צעדי מדיניות אחרים; (ה) שיפור המרחב הציבורי; (ו) זיהוי מדדים לבחינת מצבה של ישראל; ו-ז) שיח לאומי שממוקד בחזון הטופ 15.
11. מסמך זה עוסק בשאלה מהו המכנה המשותף בין מדינות שחוו קפיצת מדרגה באיכות החיים של תושביהן. המסמך מתמקד במדיניות שצמיחתן איננה פרי 'מתנת אל' כגון גילוי מרביצי נפט.

שיטת העבודה

12. מסמך זה מבוסס על בחינה של המכנה המשותף בין תהליכים של קפיצת מדרגה חברתית-כלכלית מן הסוג הנ"ל במדינות שדומות לישראל מבחינת היעדר משאבי טבע. במסגרת זו נבחנו, בין השאר, אירלנד, פינלנד, דרום קוריהא, טאיוון וסינגפור.¹

מכנה משותף בהתנהלות, יציבות, חשיפה והשקעה

13. המסקנה של ניתוח השוואתי זה היא:

א. **יציבות מאקרו-כלכלית, חשיפה והשקעה הן תנאי הכרחי** (אך לא מספיק) – המכנה המשותף הרחב ביותר בין מדיניות שחוו קפיצה מדרגה הוא (א) הגדלת היקף ההשקעה כחלק מן התמ"ג; (ב) חשיפה לרעיונות חדשים ולסחר; ו-ג (ג) יציבות מאקרו-כלכלית בדמות אינפלציה נמוכה, הקטנת החוב הלאומי וההוצאה הציבורית (להלן 'יציבות'). עם זאת, יציבות מאקרו-כלכלית, חשיפה והשקעה אינם מספיקים לצורך קפיצת מדרגה.²

ב. **אין מכנה משותף בשאר מרכיבי המדיניות** – לעומת זאת, קיים שוני רב בין סיפורי הצמיחה של כל אחת מהמדינות. חלקן העדיפו להשקיע בתשתיות ואחרות בטכנולוגיה, חלקן הורידו את חסמי הסחר ואחרות העלו אותם.³

ג. **קיים מכנה משותף בהתנהלות** – מכנה משותף נוסף של סיפורים של קפיצת מדרגה הוא האופן שבו התנהלה המרחב הציבורי קרי, הממשלה ומערכת היחסים בינה לבין הגורמים המובילים במשק ובראשם ארגוני העובדים והמעסיקים (להלן 'התנהלות').

14. **מוקד העניין: 'התנהלות'** – הדגש על יציבות מאקרו-כלכלית, מדיניות חשיפה והשקעות ככלים המרכזיים לצמיחה הוא התפיסה המקובלת בקהילה הכלכלית ובפרט בארגונים הכלכליים הגלובאליים כגון הבנק העולמי וקרן המטבע. לעומת זאת, רמת הניתוח של המימד של ההתנהלות בתהליכים של קפיצת מדרגה מפותח פחות.

מסמך זה מתמקד בניתוח סוגיית ההתנהלות של המרחב הציבורי במהלך קפיצת מדרגה ומזהה את המאפיינים שהם תנאי הכרחי לצורך זה. זאת לאור הניתוח והמסקנות הנ"ל.

חושלש אמון הוא תנאי לקפיצת מדרגה

15. המכנה המשותף של התנהלותן של מדינות שחוו קפיצת מדרגה הוא שבמהלך האפיזודה של הצמיחה התקיימו שלושה מופעים במרחב הציבורי:

א. **'מוח מרכזי' ו'יכולת נשיאה'** שהבטיחו יכולת לעצב, לתכנן ולבצע מדיניות (ר' להלן);

¹ יש לציין כי מדינות אלו התחילו את תהליכי הפיתוח המואצים שלהן מנקודת פתיחה נמוכה יותר מזו של ישראל וכי אופיים של המשקים במדינות אלה שונה מאופיו ומאפייניו של המשק הישראלי.

² בעניין זה ראה את דוח התחרותיות העולמית 2006-2007 של הפורום הכלכלי העולמי: "In fact, there is overwhelming evidence that in the absence of a solid foundation of macroeconomic stability, growth will be anemic—viz. Argentina—or, at best, volatile—viz. Turkey." (Part 1, p.4)

³ **אירלנד** – הצמיחה המואצת באירלנד בשנות השמונים התבססה על השקעות זרות ישירות באמצעות פעילותם של תאגידים בין-לאומיים, כוח עבודה זול דובר אנגלית, פעילות ה IDA לקידום המערכת העסקית האירית; ומיסים נמוכים על עסקים. ר' http://www.ctf.ca/pdf/ctjpdf/2000ctj3_walsh.pdf

יפן, גרמניה – מדינות אלה הצליחו לחולל קפיצת מדרגה בתחום הייצור בשנים שלאחר מלחמת העולם וביססו את מעמדן כמובילות עולמיות בייצור ובייצוא. ר' "Transition dynamics in vintage capital models: Gilchrist S., Williams J. C.,", explaining the postwar catch-up of Germany and Japan, 2001-07, Finance and Economics Discussion Series", Board of Governors of the Federal Reserve System (U.S.). 2001.

סינגפור – צמיחתה המואצת של סינגפור התבססה על מיקומה הגיאוגרפי, השקעה רבה בתשתיות ובהון אנושי, וכן על שליטתה בסחר האזורי. מאז הפכה עצמה למרכז של סחר פיננסי ופיתוח כלכלי. ר' W.G. Huff, **The Economic Growth of Singapore**, Cambridge University Press, 1997.

ספרד – ספרד כמו מדינות אחרות שנכנסו לשוק המשותף צמחה הודות להזדמנויות הכלכליות החדשות שנפתחו בפניה. חלק ניכר מהמדיניות הכלכלית שלה הושפע מהחלטות שהתקבלו בבריסל וכן הוזרמו אליה כספי סיוע מטעם האיחוד האירופי.

ב. **'מחר על חשבון היום'** – נכונות ויכולת להסיט משאבים מצריכה להשקעה ברמה הממשלתית, במגזר העסקי ובקרב משקי הבית (ר' להלן);

ג. **סביבה יציבה** – שילוב בין מדיניות היוצרת יציבות מבחינה פוליטית, כלכלית ועסקית לבין יכולת לשנות כיוון על יסוד שינויים פנימיים או חיצוניים (ר' להלן).

שלושת המופעים האלה קשורים ביניהם בקשרים מערכתיים. ואולם, **תנאי הכרחי לקיומם המשותף הוא מופע של שיתוף פעולה על יסוד אינטרסים משותפים ואמון בין השחקנים המרכזיים ובראשם הממשלה, העובדים והמעסיקים.**

16. **'מוח מרכזי' ו'יכולת נשיאה'** – כאמור, קפיצת מדרגה מתרחשת כאשר מתגבשת יכולת לעצב מדיניות, לתכנן ולבצע. ליכולת זו שתי רגליים:

א. **'מוח מרכזי'** – המושג 'מוח המרכזי' מתייחס לקבוצת אנשים במסגרת הממשלה או מחוצה לה שהיא בעלת יכולת להשפיע על מדיניות הממשלה והתנהלות המרחב הציבורי. לקבוצה זו הכלים להבין את התמונה הכוללת, לתת מענה לקשיים ולמצות הזדמנויות. על פי רוב, עמדתה של קבוצה זו ביחס לסדרי עדיפויות מתקבלת ומשפיעה על המדיניות. אירלנד וסינגפור הן דוגמאות בולטות לדפוס זה.⁴

ב. **'יכולת נשיאה'** – יכולת נשיאה היא היכולת של ישות פוליטית לקבל החלטות וליישמן. יכולת זו מבוססת על המרכיבים הבאים:

- **רכיב חומרי** – זמינותם של משאבים אנושיים, פיננסיים ופיזיים כגון טכנולוגיה או מימון;
- **לגיטימיות** – הסכמה בקרב הציבור ביחס לסמכות לקבל החלטות שמשנות את המציאות הכלכלית והחברתית;
- **רכיב פוליטי** – היכולת של הקברניט או הממשלה לכונן קואליציות שתמוכנה בהחלטות ובחוקים הנדרשים מבלי לאבד את השלטון;
- **רכיב משפטי-חוקתי** – יכולת לאשרר את החלטות הזרוע המבצעת או המחוקקת במוסדות החוקתיים ובערכאות השיפוטיות;
- **רכיב מוסדי-ביצועי** – יכולת של זרועות השלטון השונות לשתף פעולה על מנת להוציא לפועל וליישם את מדיניות הממשלה ואת חוקי הזרוע המחוקקת.

ג. **חזון איננו תנאי הכרחי** – קיומו של חזון לאומי משותף איננו תנאי הכרחי לקפיצת מדרגה.⁵ ניתן להגיע לקפיצת מדרגה בצורה מערכתית מבלי שיהיה גורם שמצייר תמונת עתיד משותפת ומוסכמת.

זאת משום שלא ניתן לכפות על המגזרים השונים לשתף פעולה על יסוד חזון שמוכתב מלמעלה.

לעומת זאת, ניתן ליצור סביבה שבה האינטרסים של קבוצות אלה חופפים וכתוצאה מכך, לאורך זמן, מתרחשת קפיצת המדרגה.

17. **'מחר על חשבון היום'** – צמיחה עתידית נשענת על השקעות בהווה. כל המדינות שחוו קפיצת המדרגה השקיעו בתשתיות שלהן. כאמור, מופע זה מבטא נכונות ויכולת להסיט משאבים מצריכה להשקעה ברמה הממשלתית, במגזר העסקי ובקרב משקי הבית:

⁴ אירלנד – באירלנד זכתה הרשות האירית לפיתוח (IDA) בעצמאות מצד שירות המדינה, במשאבים נרחבים וכן פעלה באופן מנותק מהתהליכים הפוליטיים. האחריות שלה התמקדה ביצירת גורמי משיכה להשקעות בין-לאומיות וההמלצות שלה בעניין זה התקבלו על ידי הפרלמנט. ראה אתר ה IDA:

<http://www.idaireland.com/>

www.eucenter.scrippscollege.edu/publications/papers/Irish%20Labor%20Market.pdf

סינגפור – בסינגפור פעל 'המוח המרכזי' בדמות 'המועצה הכלכלית לפיתוח'. ר' Schein Edgar, **Strategic Pragmatism**, MIT Press, 1996.

⁵ צמיחתן של המדינות בדרום אירופה (ספרד, יוון ופורטוגל) לא נבעה מחזון שלאורו צעד הפיתוח הכלכלי אלא משאיפה להפוך לחלק מכלכלת האיחוד האירופי. השוק המשותף הוביל את המדינות לתהליכים של ליברליזציה והפרטה. הצמיחה בספרד למשל מיוחסת לכמה גורמים שלא תלויים רק בשליטה של המדינה עצמה: המשך ירידת מחירי הנפט, עלייה בתיירות, ירידה בשער החליפין של הדולר, עלייה חדה בהשקעות הזרות, חשיפת הכלכלה לתחרות בהתאם לדרישות השוק המשותף. ר'

Larre B. and Torres R., "Is Convergence a Spontaneous Process? The Experience of Spain, Portugal and Greece" *OECD Economic Studies*, No. 16, Spring 1991.

- הממשלה מסיטה משאבים להשקעה במחוללי צמיחה כגון תשתיות, מחקר ופיתוח או חינוך על חשבון תשלומי העברה, צריכה ממשלתית או סובסידיות;
- המגזר העסקי מנתב השקעות למחקר ופיתוח והכשרה של עובדים על חשבון משיכת רווחים או השקעות פיננסיות;
- העובדים מפגינים נכונות לדחיית של תוספות שכר לעתיד. ויתור זה בהווה מבוסס על הבנה עם הממשלה כי לכשתגדל העוגה ישתפר מצבם בהשוואה לתוספת שכר מיידית.⁶

18. **סביבה יציבה ויכולת לשנות מדיניות** – סביבה יציבה מעודדת חשיבה, תכנון והשקעה לטווח ארוך. מנגד חוסר יציבות מעודד התנהגות שמרנית, מדכא נכונות להתחייבויות קשיחות וארוכות טווח כגון גיוס עובדים או השקעות פיזיות⁷ ומעלה את עלויות ניהול הסיכונים.⁸

סביבה יציבה נוצרת כתוצאה מן המגמות הבאות:

- **יציבות מאקרו-כלכלית** המתבטאת באינפלציה נמוכה וקבועה, גירעון לאומי נמוך והפחתת ההוצאה הציבורית ביחס לתמ"ג.⁹ למדיניות זו מתלווה בדרך כלל הוצאה גבוהה על השקעה.¹⁰ יציבות כזו מאפיינת מדינות שהצליחו לבצע מהלכים מהירים של פיתוח.
- **מדיניות יציבה** של הממשלה תוך עמידה בלחצים פנימיים וחיצוניים.
- **יכולת לשנות כיוון** המתייחסת לשינויים במדיניות כתגובה מדודה לשינויים פנימיים וחיצוניים.
- **מנגנון לפתרון סכסוכים** – סביבה יציבה מחייבת את קיומם של מנגנוני גישור ותיאום בין הגורמים העיקריים במרחב הציבורי במקום שההסדרים ביניהם עולים על שרטון. זאת על מנת למנוע מאבקים מתמשכים בשוק העבודה, בזירה הפוליטית או בבתי המשפט.¹¹

⁶ **פינלנד** - האיגודים המקצועיים הסכימו לדחות העלאות שכר בתמורה להקפאת מחירים של מוצרי צריכה בסיסיים: "Organizations accept wage moderation today in return for higher incomes tomorrow" (See: Makus Jantti, Juho Saari, Juhana Vartianinen, "Growth and Equity in Finland", **United Nations University**, July, 2006).

אירלנד - מועצה משותפת של האיגודים המקצועיים ואיגודי המעסיקים נהגה להתכנס על בסיס קבוע. החברות הזרות נהגו לתגמל עובדים מצטיינים שלא באמצעות העלאות שכר. בסקטורים תעשייתיים שבהם היתה דרישה לכישרונות ייחודיים מסגרת השכר נפרצה והשכר הועלה. Hardiman N., "Politics and Markets in the Irish 'Celtic Tiger' Experience: Choice, Chance, or Coincidence?", **ISSC DISCUSSION PAPER SERIES**, 2003. <http://www.ucd.ie/geary/publications/2003/wp14.pdf>

ספרד – בספרד נחתם הסכם מונקלואה, הסכם רב צדדי ראשון בין הסקטורים שהוביל להסכמים נוספים. ההסכם סלל את הדרך לצמיחה הכלכלית שלאחר סיום תקופת השלטון של פרנקו. ההסכמים כללו הבנות בדבר הקפאת שכר. ראה את סעיפי ההסכם (ספרדית): ר' <http://www.vespito.net/historia/transi/pactos.html>

⁷ **בוליביה** מהווה מקרה לדוגמה שבו מדינה שאמצאה את "הסכמות וושינגטון" באופן כמעט מושלם לא הצליחה להניע תהליך של צמיחה ברת קיימא. נראה כי בזמן ששר האוצר היה מחויב לצמיחה ולמשמעת פניסקאלית קשוחה פעלו שרים אחרים בניגוד לרוח זו. העדפת מקורבים ושחיתות פגעו בצמיחה של הסקטור הפרטי. חברות העדיפו שלא להשקיע בבוליביה בשל היעדר שמירה על זכויות קניין ואי כיבוד חוזים ופיקוח. ר' Kaufmann, Mastruzzi, and Zavaleta, "Sustained Macroeconomic Reforms, Tepid Growth: A Governance Puzzle in Bolivia", in **In Search of Prosperity**, edited by Dani Rodrik, Princeton University Press, 2003.

⁸ לשם דוגמה, **בארגנטינה**, בראשית העשור, צברה המדינה חוב של מאה מיליארד דולר שגרם לקריסה של הכלכלה. בעקבות זאת המשקיעים מיהרו להוציא את כספיהם מהמדינה (Jennifer Rich, **New York Times**, 2/2/02). ר' <http://select.nytimes.com/search/restricted/article?res=F60C10FA3B590C768CDDAB0894DA404482>

⁹ בעניין זה ראה דבריו של אוגוסטו לופז קלרוס, הכלכלן הראשי של הפורום הכלכלי העולמי: "...ישראל יכולה להפיק תועלת משיפור במקרו-כלכלה. התמונה כאן מעורבת. אמנם נעשתה התקדמות וכבר אין בישראל אינפלציה עצומה כבעבר, אבל אפשר להקטין את הגירעון התקציבי ולהקטין את החוב הציבורי באמצעות עודף תקציבי. זה נעשה אופנתי לאחרונה. מדינות רבות עושות זאת משום שהן רוצות להשקיע את כספן בדברים החשובים באמת, כמו חינוך, בריאות, תשתיות וטכנולוגיה, ולא לבזבז את כל כספן על החוב. מה היא מטרת הממשל אם לא להשקיע בדברים החשובים באמת?" (עפרה שלו, **The Marker**, 3/10/2006)

¹⁰ במחקרם של Levine and Renelt שבדק **119 מדינות** נמצא קשר בין נתונים ממוצעים של צמיחה לבין ההשקעה כאחוז מהתמ"ג. ממצאי המחקר למעשה מצביעים על כך שזהו הקשר המובהק ביותר אל מול שאר המשתנים אשר בדרך כלל מקובל לקשור אותם לצמיחה כלכלית. ר' Ross L., Renelt D., "A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions", **American Economic Review**, Vol. 82, No. 4, Sep., 1992, pp. 942-963.

¹¹ **במדינות שונות באירופה** קיימות מועצות המשותפות לשלושת הסקטורים. הסכמים המושגים במו"מ בין הממשלה, העובדים ונציגי המעסיקים מונעים שביתות ומשברים פוליטיים. **בספרד ובפינלנד** נעשה שימוש רב בהסכמים אלו (ראה העי 6) וכן **במדינות הבלטיות**.

Jacobsson K. and Södertörn C., "Europeanization of Employment Policy Making in the Baltic States", University College Stockholm, 2004. http://wage.wisc.edu/uploads/Events/Work&Welfare/West_Govconf.pdf

- **קדנציות ארוכות ויציבות** – מרבית המדינות שחוו קפיצת מדרגה התאפיינו בקדנציות ארוכות ויציבות. וגם כשהתרחשו חילופי השלטון נשמרה המחויבות ליעדים הכלכליים ולמסגרת המדיניות הכללית.¹²
- 19. **משולש של זיקות** – בין שלושת המופעים – מוח מרכזי ויכולת נשיאה (להלן 'יכולת נשיאה'); מחר על חשבון היום (להלן 'השקעה'); וסביבה יציבה (להלן 'יציבות') – קיימות זיקות מערכתיות רבות:
 - **יכולת נשיאה מאפשרת יציבות** – יכולת הנשיאה של הממשלה, ובפרט הרכיב הפוליטי המאפשר לחוקק ולבצע את המדיניות באופן עקבי, מקנה יציבות למערכת הכלכלית.
 - **יציבות מאפשרת השקעה** – כאמור, ככל שגוברת היציבות נוצרים התנאים להשקעה פיזית על חשבון אפיקים פיננסיים ופוחתת עלות הפחתת הסיכונים.
 - **יכולת נשיאה מאפשרת השקעה** – השקעה של משקי הבית והמגזר העסקי תלויה בתמריצים ובאווירה שנוצרת על ידי הממשלה. ככל שהממשלה יציבה וחזקה יותר, כך גובר אמון המשקיעים במשק. יתרה מכך, יכולת נשיאה מאפשרת למעסיקים ולעובדים להיכנס להסדרים או הסכמים עם הממשלה בידיעה שהיא תוכל לבצע אותם.
 - **השקעה מאפשרת יכולת נשיאה ומעודדת יציבות** – ככל שגוברת ההשקעה במשק של כל השחקנים מתחזקים התמריצים לשמור על היציבות. לכן, גוברים הכוחות שפועלים נגד שינויים שאינם חיוניים במדיניות ונגד זעזועים של המערכת הפוליטית.
- 20. **במרכז המשולש: אמון – אפיזודה של שיתוף פעולה בין המעסיקים, העובדים והממשלה על יסוד אינטרס משותף (להלן 'אמון') היא הבסיס למשולש המאפשר קפיצת מדרגה ותנאי הכרחי לקיומו.** בהיעדר אמון לא תהיה אפיזודה של צמיחה משמעותית בשל הנטייה שלא לסמוך על הבטחות ומחויבויות השחקנים האחרים למהר ולחלק את העוגה במקום לפעול בעקביות להגדלתה.¹³
- 21. **הבסיס לאפיזודה של אמון הוא קדנציות ארוכות ומדיניות יציבה** – חילופי שלטון ושינויי מדיניות תכופים משנים את מערך השיקולים של כל השחקנים ומעודדים חשדנות וחוסר ביטחון. יתרה מכך, אלו הם סימנים להיעדרה של מדיניות לטווח ארוך, המעודדים דינמיקה של 'חלוקת עוגה'. לכן, קדנציות ארוכות ומדיניות יציבה הם תנאי הכרחי לאמון.

סוף

יפן הצליחה להפחית את החיכוך בין הסקטורים באמצעות כינון "משולש ברזל" שהורכב מהממשלה, המגזר העסקי והבירוקרטיה. בין העובדים והקהילה העסקית שררה הבנה כי העובדים יוכלו להישאר במקום העבודה לתקופות ארוכות.

12 במחקר שבדק **113 מדינות** נמצאה קורלציה בין אי יציבות פוליטית לבין צמיחה כלכלית מועטה. יש לציין כי בחלק מהמדינות שבהן נרשמה צמיחה מואצת שלטה אליטה פוליטית לאורך זמן. דוגמאות לכך ניתן לראות בשליטה הארוכה של מפלגת ה LDP ביפן ושנות שלטונו הארוכות של לי קוונג יו בסינגפור. ר' Alesina Alberto et. all., "Political instability and economic growth", *Journal of Economic Growth*, Volume 1, Number 2, June, 1996, pp.189-211.

13 ראה שני מחקרים הקושרים בין אמון לבין צמיחה כלכלית: Knack S., Keefer P., "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation", *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112, No. 4, November 1997, pp. 1251-1288. וגם Bjornskov C., "How Does Social Trust Affect Economic Growth?", *Aarhus School of Business, Department of Economics*, (Working Paper 06-2), Denmark, 2006.